

Dr. Köpeczi Béla:

A Magyar Tudományos Akadémia és a Honismereti mozgalom

Az Akadémia megalapításától kezdve feladatának tekintette nemcsak általában az úgynevezett nemzeti tudományok művelését, hanem külön is a tájakhoz, helyekhez kötött honismeret előmozdítását, de hogy milyen szellemben, az szinte kezdettől kezdve vita kérdése volt. Ezekben a vitákban az alapprobléma az volt, hogy mi a tudomány szerepe Magyarországon, milyen az összefüggés az egyetemes haladás és a nemzeti fejlődés között és mind a két feladat esetében mi a tudomány kötelessége. Arany János, az Akadémia 1865-ös közgyűlésén ehhez a vitához kapcsolódva a következő megállapítást tette: „Ha majd e haza szent földén minden rög ismerve lesz, minden kődarab elmondja, honnan jött, kikkel találkozott; ha minden élő, mely rajta tenyész és mozog, általunk összegyűjtve, a közös rendszerben foglal helyet; ha kitanultuk ege mérsékletét, a nedv- és aszályhordó fuvalmak viszonyait; ha népei egymásra temetkezett rétegeit felbuvároltuk a legmélyebbig, de kivált a ma élőknek — édes nemzetünknek — nyelv és tetteben nyilatkozó múltját, jelenét a tudomány teljes fényébe állítottuk: ez által oly politikai tőkére tettünk szert, melynek keletét legörömeztőbb ismeri el a művelt külföld. És im, ez a honismeret a tudományban.”

A Magyar Tudományos Akadémiát gyakran érte a múltban a vád és joggal, hogy elsősorban a nyelvvel, az irodalommal, a történelemmel foglalkozott, mint nemzeti tárgyakkal és gyakran konzervatív megközelítésben. Arany János programadó hangszólyal tiltakozik a leszűkítés, és a provinciális nacionalizmus ellen. Ennek a figyelmeztetésnek azonban csak 80 év múlva lett fogantatja. A felszabadulás után a megújított Akadémia testületei, majd intézetei nagy vállalkozásokba kezdtek, amelyek sokszor évszázados lemaradást voltak hivatva pótolni. Így újultak meg a régészeti, topográfiai sorozatok, a földrajzi név és a nyelvjárás kutatások, a néprajzi vizsgálódások, a művészettörténeti forráskiadások és persze általában a helytörténeti munkálatok. Nem maradunk azonban csak ezek között a hagyományos keretek között és most elsősorban erre szeretném felhívni a figyelmet.

Különösen az utóbbi évtizedben erőfeszítések történtek arra, hogy egy-egy régió földrajzi, gazdasági, társadalmi, jogi, történeti problémáival komplex módon foglalkozzunk. A Magyar Tudományos Akadémia Dunántúli Intézete az utóbbi időkben ennek a régió kutatásnak egyre inkább elméleti és módszertani központja lesz. Szeretném azt is megemlíteni, hogy az Akadémia különböző bizottságai és intézetei, a tudományos kollektívák szorosan együttműködtek a megyei és más helyi szervekkel és közös vállalkozások is születtek. Úgy hiszem, hogy ezt a jó hagyományt folytatni kellene, annál is inkább, mert a helyi kutatások összehangolása számára most újabb lehetőségeket teremtettek meg az Akadémia vidéki bizottságai, amelyek segítséget nyújthatnak a honismereti munkához is. Az együttműködéshez az is hozzátartozott, hogy némely tudományos vállalkozás a tanácsok részéről anyagi támogatásban részesült. A jelenlegi nehéz körülmények között nem volna hasznos takarékoság, ha megvonnánk ezt a támogatást a szervezett kutatásoktól. A következő években arra törekszünk, hogy a helyi kutatásokat még jobban kapcsoljuk az országosakhoz, hogy a kutatási főirányokban résztvegyenek a vidéki kutató helyek és kutatók is.

Ezért is van nagy jelentősége nemcsak a szűkebben vett humán tudományok területén a nemzettudati kutatásoknak, a nemzeti kulturális és nemzeti történelmi és kulturális hagyományok feltárását és feldolgozását szolgáló kutatási programnak, amelynek előkészítése folyamatban van. Szeretném még interdiszciplinárisabb jelleggel fejleszteni a regionális kutatásokat is a különböző tudományágak összefogásával és természetesen nemcsak a Dunántúlon, hanem az ország más tájain is. Feladatunknak tartjuk azt is, hogy a honismereti kutatásokat minden tudományágban elméletileg is, módszertanilag is segítsük, s ebben többet kívánunk tenni a tudományos testületek, de az intézetek is.

Tisztelnél fogva elsősorban a tudományos kutatásról szóltam, de jól tudom, hogy a honismereti munkának nem ez az egyedül érdekes arculata. Nem kisebb jelentősége van az ismeretek terjesztésének, a tudat formálásának, a magatartás és a cselekvés alakításának. Ezt a tevékenységet azonban csak akkor folytathatjuk megfelelő színvonalon, ha rendelkezünk a kutatás által feltárt ismeretekkel, ha az új és régi adato-

kat tudományos módszerességgel dolgozzuk fel, és az ismeretterjesztésben korszerű, tudományos szemlélet alapján állunk. Ezért is kérem, hogy mindazok, akik szívükön viselik a honismeret ügyét, támogassák a kutató munkát.

Dr. Vargha Károly:

A földrajzi nevek védelmében

Egyetlen kérdésről szeretnék itt röviden szólni, olyan úgról, amely a jövőben országos honismereti feladattá növekedhet. *Széchenyi István* szava batorít szólásra ebben az ügyben, amikor ezt mondja: „Hallgatni, mikor beszélni kell, szintoly nagy hiba, mint beszélni, mikor inkább hallgatni kellett volna”. Gondjaim közel tíz évesek.

A Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Földügyi és Térképészeti Hivatala 1971-ben kiadta a földrajzi bizottsága által megvitattott Magyarország földrajzi névtára I. fontosabb domborzati táj- és víznevek című jegyzékét, 715 országos jelentőségű földrajzi névvel. A 10. 1974. sz. MÉM rendelet már a részletesebb földrajzi névtár összeállításáról gondoskodott és ennek alapján indult meg Magyarország földrajzi névtára I—II. megjelöléssel a 19 kötetből álló megyei sorozat összeállítása. A baranyai kötet 1978-ban jelent meg. Azt hiszem többen is ismerik, mert saját megyéjük-ről már olvasható ez a munka. Mivel az utóbbi mű előszava és a közölt tudnivalók honismereti és közművelődési vonatkozásúak is, közelről érintenek bennünket.

A MÉM említett kiadványaival kapcsolatosan nem kívánjuk vitatni, hogy megtörtént-e az összegyűjtött neveknek a helyi tanácsokkal való egyeztetése és az összegyűjtött névanyag helyi adatközlőkkel tervezett felülvizsgálata, ahogy azt az előző említi, de abban már kételkedünk, hogy a helyi tanácsok kizárólagos feladata-e a névanyag egyeztetése, és az anyag arról sem győz meg bennünket, hogy a legmegfelelőbb adatközlőkkel történt meg a nevek felülvizsgálata. Szomorúan vettük tudomásul, hogy ebben a honismeret, s általában a magyar művelődésügy szempontjából oly fontos kérdésben megyénkben minden a Hazafias Népfront-szervek és a Honismereti mozgalom bevonása nélkül történt. Féltő, hogy másutt is így áll a dolog. Nem mellékes az a kérdés sem, hogy — legalább a Hazafias Népfront szervein keresztül — megnyilvánulhattak-e az érdekelt nemzetiiségi szövetségek.

A tudnivalók ezekben a kötetekben — ugyanis egy ilyen fejezet is van — a rendelet értelmében előírják, hogy a földrajzi neveket a hivatalos kiadványokban, a Földrajzi Névtárban foglaltak szerint kell használni. Baranya és Somogy megye földrajzi névtára anyagát nagyjából áttanulmányozva, bizony elég sok hibát, hiányt és ellentmondást találtunk mind tartalmi, mind helyesírási tekintetben.

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének 1967. évi genfi konferenciáján hozott 4. előírói számú határozata azt ajánlja, hogy „Minden névtestület készítsen országának valamennyi, szabványosított földrajzi nevét tartalmazó névtárat és ezeket folyamatosan helyesbítse”. Nyílik tehát mód az elkövetett hibák kiigazítására, bár jobb lett volna a hibákat nem elkövetni és nem közreadni nyomtatásban.

Szakköreinktől származó értesüléseim alapján állítom, hogy az említett kiadványban megjelent névanyagból kötetenként mintegy 100—150 ma is használatos, többnyire történelmi vonatkozású név hiányzik. Ha megyénkent ennyi név marad ki az említett névjegyzékből, az 19 megyénél rettenetes nagy veszteség.

Kossuth Lajos arra tanít „nemzetnek csak a lemondás halál”. Ez a lemondás földrajzi névanyagunkra is értendő, nem törvényszerű ugyanis, hogy a szocialista mezőgazdaság fejlődésével együtt járó Keleti I., Keleti II., Keleti III. tábla elnevezések bevezetése miatt néhány ősi földrajzi nevünk lemaradjon a turista térképekről, vagy kiessen a tudatból. A bizonyos nevekről való teljes lemondás a nevek halálát, értékükben való nagy szegényedésünket jelentené.

Meggyőződésem, hogy a Honismereti mozgalom minden megyében megtalálja az értékmentésnek azokat a legjobb módjait, amelyek lehetővé teszik, hogy az illetékes szervek egész társadalmunk javát szolgáló földrajzi névtárral és adatokban bővelkedő térképekkel gazdagítsanak bennünket. Az elkövetkező időszakra ez a földrajzi-név-kutatói tevékenység, amely úgy is a honismereti szakkörök munkája volt eddig is, a Hazafias Népfrontnak és a honismereti szakköri mozgalomnak hasznos és föl-